

Valer RUS

„GAZETA TRANSILVANIEI” – ȘCOALĂ POLITICĂ A ROMÂNILOR ARDELENI ÎN TIMPUL PRIMELOR ALEGERI LIBERE DIN SECOLUL AL XIX-LEA

Abstract: The first free elections in Transylvania took place in the second half of the 19th century. That was a premiere for Romanians from this Austrian province, the first real chance to participate to political life, especially by entering in Parliament of the province due to a low census. As other historians have already observed (such as Simion Retegan), the role of the press in informing the newest electors from Transylvania – the Romanians – on their civil rights was very important. In our paper we conduct a case study on a Brașov/Kronstadt newspaper, the ”Transylvania’s Gazette”, during the period before the elections day, offering a chronological perspective on the increasing press campaign managed by the journalists from the Mureșianu family, the owners of the newspaper.

Our study is focused on the first half of the year 1863, in which many articles explained in popular terms ideas and topics as autonomy (for Austrian provinces), election tactics, configuration of the province Parliament or who was standing for election. There were also published calls for Romanian elites – politicians, teachers/intellecutuals or priests – to mobilize the lower classes for voting in elections. There were published numerous calls for discipline, Romanian leaders being afraid of manipulation of their fellow citizens by political opponents (Hungarians and Germans). In the end there were printed the lists of the winners, this event confirming that Romanians won the elections and their place at the great political table.

Primele alegeri libere din Transilvania au avut loc în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Imperiul Austriac se afla într-un moment de reformare profundă a sistemului său politic, deturnat din cadrele sale de tip feudal și reorientat spre modernitate prin Diploma octroată din octombrie 1860 și Patenta imperială din februarie 1861. Mai ales aceasta din urmă făcea referire explicită la noutățile absolute în materie de sistem politic, prin înființarea dietelor provinciale, care urmau să fie convocate pe bază de alegeri comitatense și vot cenziar. Censul, fiind stabilit unitar la nivelul întregului Imperiu, a oferit ocazia românilor transilvăneni, aflați în plin proces de îmburghezire, să accedă la actul de guvernare al patriei lor prin intrarea în Dieta provinciei.

În lucrarea sa dedicată Dietei românești a Transilvaniei¹, Simion Retegan a realizat o frescă integrală a fenomenului istoric extraordinar prin care au trecut românii în deceniul al șaptelea al secolului al XIX-lea, caracterizat de primele eforturi de reorganizare politică de după Revoluția de la 1848 (prin numeroase întâlniri ale liderilor politici care au stabilit direcțiile de urmat), pregătirea alegerilor (prin instruirea electorilor români prin intermediul presei, al Bisericii, cu privire la modul în care urmau să aibă loc alegerile și pe cine trebuiau să voteze, adică pe candidații partidei naționale românești), desfășurarea alegerilor (cu numeroase abuzuri din partea administrației provinciale ostile, dar și cu succese fulminante ale partidei românești), constituirea Dietei și desfășurarea ședințelor de la Sibiu din anii 1863-1864 (cu extrem de importantele inițiative legislative privitoare la acordarea de drepturi politice națiunii vitregite de soartă a românilor) și eșuarea proiectului democratic austriac prin anularea legislației reformatoare și trecerea la sistemul dualist austro-ungar.

¹ Simion Retegan, *Dieta românească a Transilvaniei (1863-1864)*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1979.

În această lucrare ne-a atras atenția în mod deosebit modul în care a înțeles presa românească a vremii să compenseze lipsa de informare și de comunicare între lideri și mase, printr-o campanie susținută și pe alocuri agresivă, tocmai pentru a preîntâmpina și contracara posibilitatea strecurării de erori în exercitarea dreptului electiv sau, și mai grav, a manipulării tinerei națiuni române de către adversarii ei politici istorici (aristocrația maghiară și burghezia săsească): „*Intervine energic de la început presa, care are în această vreme la români un rol de coordonare și chiar de dirijare efectivă a treburilor politice. Gazeta Transilvaniei, Telegraful Român, Concordia publică, număr de număr, sub rubrici speciale: Să luăm aminte, Totul pentru dietă, Să ne disciplinăm, directive, apeluri îndrumări*”². Cercetătorul clujean prezintă apoi diverse metode și mesaje folosite de lideri români în efortul de instruire și educare a conaționalilor lor în perspectiva alegerilor pentru Dietă. Vom prezenta aici succint puținele trimerite făcute de autor întemeiate pe campania de presă a „Gazetei Transilvaniei”, urmând ca în cuprinsul lucrării noastre să le detaliem.

Personalități ale comunității românești ardelene, precum Axente Sever sau George Barițiu, publică apeluri către români în care le explică importanța participării la alegeri și direcția în care trebuie să voteze. Dacă Sever compară ziua alegerilor cu cea a Paștelui (din punctul de vedere al realizărilor pe care le presupunea un vot reușit)³, Barițiu se teme explicit de imixtiunea autorităților în mersul normal al alegerilor, dar și de posibile tentative de corupere⁴.

La 1 iunie 1863 era publicată în „Gazetă” și lista candidaților români la alegeri, listă stabilită de Comitetul național al liderilor politici. Astfel, periodicul brașovean continua să fie principalul mijloc de comunicare în cadrul comunității românești. Pentru a înțelege mai bine însă eforturile redactorilor brașoveni, și în mod special ale reprezentanților familiei Mureșianu, vom intra în detaliile acestei campanii de presă de pregătire a electorilor români în vederea alegerilor.

Pentru a face acest lucru, am lecturat paginile „Gazetei Transilvaniei” din anul 1863. Începutul de an se afla deja sub semnul dezbaterii politice intense, principalii preopinenți fiind maghiarii unioniști (adepti ai Uniunii Transilvaniei cu Ungaria, conform Programului Revoluției de la 1848, din 15 martie) și românii și sașii autonomiști (partizani ai autonomiei Principatului Transilvaniei în cadrul Imperiului Austriac).

Nevoia acută de progres a națiunii române, aflată într-un stadiu incipient de dezvoltare politică, era recunoscută fără ocolișuri: „*După ce apoi vom avea inteligența destulă, nu înțeleg [prin asta] preuțescă, atunci ne vom forma și noi una politică națională, pășind pre încet de pe gradul cel mai de jos sau elementar, în care ne aflăm acum, la gradul de mijloc, pe care se par a sta confrății noștri sași – și bine le prinde! – iar pe gradul deasupra deocamdată, lăsăm, sau să lăsăm, pe cei mai înaintați în politică și exercitați de sute de ani întru însa. Una săritura de pe gradulu de jos pe cel mai deasupra, pentru noi ar fi un salto mortale, și lesne ar putea fi să amețim. Românilor învățator de la alții politica, al căror principiu este: Quid quid agis, prudenter agas, et respice finem; si medium tenere beati*”⁵, – iar de politica sentimentală și utopică, ferește-te române! – nel apsu graviori ruas⁶. Mai întâiu și mai pre urmă: școli!!!!!! școli, mari și mici!!!!!! școli! Reliqua Alias⁷”⁸.

Termenul de autonomie politică era relativ ușor de înțeles pentru liderii politici, nu același lucru putându-se spune și despre simplii cetățeni. Pentru aceștia apar necesare precizări semantice și de fond: „*Autonomia, termen grecesc, este definită întru înțelesul cel mai larg: libera dispoziție a omului de a trăi după legi făcute de sineși, neatârnatu de vreo altă putere legislativă. În acest înțeles*

² *Ibidem*, pp. 67-68.

³ Gazeta Transilvaniei (în continuare GT), nr. 36, din 1 iunie 1863 (apud Retegan, *op. cit.*, p. 68).

⁴ GT, nr. 46, din 31 iunie 1863 (apud Retegan, *op. cit.*, p. 68).

⁵ „*Orice faci, să faci cu înțelepciune, și gândește-te la sfârșit, dacă (fiindcă?) mijlocul țin cei fericiți*” (l. lat.).

⁶ „*pentru ca nu din cauza căderii mai grave să te prăbușești*” (l. lat. – traducere Gernot Nussbächer).

⁷ „*celelalte altădată*” (l. lat.).

⁸ GT, nr. 8, din 30 ianuarie 1863.

*autonomia este sinonimă cu libertatea. Întru înțelesul politicianilor și al juriștilor autonomia înseamnă libertatea unui stat și al părților lui constitutive de a viețui după legi proprii și a-și administra dreptatea el însuși fără a depinde în cevași de la alt stat. Întru acest înțeles autonomia este iarăși sinonim cu ceea ce numim suveranitate, sub care cuvânt se înțelege independența absolută, necondiționată. (...) În zilele noastre sub autonomie se înțelege numai o libertate condiționată, adică de a putea dispune de sineși, cum și de a-și întocmi sieși legi după care voiește cineva a viețui, numai în câtu aceea dispoziție și acele legi vor corespunde scopului mai înalt al unei societăți, al unui stat mai mare și mai tare*⁹.

Dezbaterile legate de modul de organizare a alegerilor și de „campania electorală” propriu-zisă sunt declanșate de publicarea proiectului noii legi electorale¹⁰. „Ceea ce așteptam de atâta timp”, și anume, „Legea de alegere pentru dieta Ardealului” descria viitoarea adunare legislativă, care urma să aibă 121 de deputați aleși direct, 40 numiți de împărat (la propunerea autorităților provinciale), un președinte și doi vicepreședinți numiți de împărat din rândul a 6 personalități propuse de Dietă prin vot secret. Tabla Regească (instanța judecătorească supremă a provinciei) nu mai avea membri de drept în Dietă, urmând să furnizeze doar notari sau secretari. Un comisar imperial convoca sau suspenda lucrările Dietei. Hotărârile legislativului erau validate prin votul a jumătate plus unul din membri (principiul majorității simple) sau prin majoritate absolută. Puteau fi folosite în dezbateri una dintre cele 3 limbi ale patriei. Cetățile libere urmau să dea 2 deputați, opidele (sau târgurile) aveau câte un deputat. Cercurile electorale ale comitatelor aveau între 2 și 6 deputați, în funcție de mărime și număr de locuitori. „Dreptul de alegere îl au toți majorii (!?)¹¹, care plătesc dare dreaptă de stat 8 florini și peste, apoi fără privință la cens: doctorii, chirurgii, advocații, inginerii, artiștii academici, profesorii, apotecarii, preoții, capelanii, predicatorii, notarii comunali și învățătorii din cercul de alegere, unde se află stabili.”¹² Erau eligibili toți locuitorii Ardealului de peste 30 de ani, fiind exceptați cei cu cazier. Încheierea articolului constă într-un calcul pragmatic al numărului de viitori deputați, surprinzător de apropiat de realitate (deși nu existau sondaje de opinie în epocă, era evident că va fi un vot etnic, și aici recensămintele imperiale furnizau practic votul final): 37 români, 32 maghiari, 22 secui și 30 sași. Rezultatul final a fost: 48 români, 44 maghiari și 33 sași.¹³

În numărul 32 al „Gazetei Transilvaniei” era preluată o știre din „Wiener Zeitung”¹⁴, care anunța „conchiamarea dietei Transilvaniei”. Este citat chiar rescriptul împărătesc care urma să fie publicat și în cele trei limbi oficiale ale provinciei: „Însuflețit de dorința a pune în ordine negociabile Imperiului Meu spre mulțumirea popoarelor lui, și principiile diplomei emise în 20 octombrie și ale patentei din 26 februarie a le executa și în Marele Principat Transilvania, ordonează Maiestatea Sa conchiamarea dietei pe 1 Iulie la Sibiu. Fiindcă totuși conchiamarea dietei pe temeiul determinațiunilor celor vechi de drept de stat ale Marelui Principat Transilvania nu se pot efectua, așa Maiestatea Sa a binevoit a-și da preainalta sa sancționare la ordinea de alegere pentru dieta care se și cuprinde în rescriptul acesta regesc scl”¹⁵.

Pentru a menține vie în atenția opiniei publice ideea primelor alegeri libere din Transilvania, redactorii „Gazetei” reiau cu detalii informația. Titlul articolelor este prevenitor, chiar ușor alarmist: „Dieta Transilvaniei e la ușă”¹⁶. Apar și primele nuanțări, de această dată fiind vorba de 125 de deputați aleși direct și de cel mult 40 numiți de împărat („regaliști”). Importanța pentru românii ardeleni a acestor prime alegeri libere era evidențiată: „Așa dieta ne e la ușă. Dacă românii au avut

⁹ *Ibidem*, nr. 19 din 9 martie 1863.

¹⁰ *Ibidem*, nr. 20 din 13 martie 1863.

¹¹ Semnele de punctuație sunt în textul original, semn al surprizei totale pentru redactori.

¹² GT, nr. 20 din 13 martie 1863.

¹³ Retegan, *op. cit.*, p. 78.

¹⁴ GT, nr. 32 din 27 aprilie 1863.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ GT, nr. 33 din 1 mai 1863.

vreodată lipsă de puteri întrunite, ca să nu-i scape din mâini nimic din ceea ce le compete lor, apoi acum cere imperativa necesitate, ca să ne folosim dreptul de alegere cu cea mai mare scumpețate și în cea mai buna ordine și armonie, lasând la o parte orice alte ocupațiuni pe timpul alegerilor și ferindu-ne ca de foc de amăgiri și promisiuni din partea celorla ce în fața niciodată n-au urmatu după cum au promis din gură”. Sunt nominalizați cu această ocazie și responsabilii de opțiunea votului: „Cu deosebire vor fi răspunzători viitorului și posterității națiunii noastre toți preoții și inteligenții români, care nu-și vor ține de obiect al conștiinței, a învăța pe popor, să-și întrebuinteze cu toată silința dreptul de alegere în favoarea binelui națiunii sale și al patriei, pentru ca de la dieta aceasta va depinde croirea soartei noastre pentru un viitor pe atât de bun și de fericit, pe cât de nimerit, de mulți și de naționali vor fi reprezentanții ce-i vom alege spre a ne reprezenta interesele noastre, ale patriei și statului. (...) Să ne ferim însă a trage mânia ei asupra-ne dezbinându-ne voturile; ci să ne încordăm a le întruni într-o singură persoană de încredere, și de aici va depinde tot rezultatul, ce-l putem aștepta din agendele dietei. Ajutându-ne noi, pe noi providența ne va scuti și de asupra pe viitor”¹⁷.

Preluând ziarul maghiar clujean „Korunk”, „Gazeta” preciza și că mai sunt patru orașe cu câte un deputat, față de cele publicate anterior. Se repetă însă informațiile vitale: „Dreptul de a alege au toți bărbații ajunși în vârstă de 24 ani; și deputați aleși pot fi toți, cari au dreptul de alegere și sunt de 30 ani. Censul e 8 florini, adică: oricare plătește ca dări directe la stat cu totul 8 florini, are și dreptul alegerii, precum și inteligenția chiar și notarii și dascălii sătești. Cetatea Brașovului alege 2, și districtul 3 deputați, și după tăierea brănenilor și zărneștenilor nu știm, dacă vor putea românii ieși măcar cu un deputat. Astfel sunt cercurile compuse de Săcele cu Apața, Crisbav, Nou; apoi cercul din sus și cercul de jos”¹⁸.

În numărul 34 al ziarului este publicată detaliat schema după care urmau să fie împărțite cercurile electorale, pe comitate și localități.¹⁹ Astfel toți lectorii ziarului aflau în ce situație se aflau în comunitatea fiecăruia. Extrasul din lege este continuat în numărul următor.²⁰

Începând cu numărul din 11 mai 1863, începe seria articolelor „Să luăm aminte”, menționată și de Retegan (vezi supra). În acest prim articol se face comparație între cele 3 comunități etnice ardelenene, cu un evident reproș pentru liderii români care se împotmoliseră într-una din sterilele conferințe naționale în care se confruntau pasiviștii (conduși de George Barițiu) și activiștii (avându-l ca lider pe Andrei Șaguna), fără a reuși să stabilească numele candidaților români la alegeri²¹: „Pe când maghiarii și-au desemnat candidații de deputați (...), pe când sașii strigă: Să ne înarmăm la dietă (...) Noi ce facem? Cum? Cine? Unde? Pe cine alegem?”²². Apelul la instruirea poporului (cine și ce să facă) venea imperativ: „Fraților! Să citim și studiem ordinea pentru dietă; inteligența și mai vârtos preoțimea să instruiască pe popor, cum că cela, care vede în cartea sa de dare suma de 8 fl., tocmai de n-ar fi și scris în lista de alegători, care se va lipi pe perete prin sate, îndată să facă reclamațiune, ca să fie și el înscris și dacă nu i s-ar primi, atunci să se îndrepte la comitetul central iute și degrabă plângându-se, că are drept și nu i se recunoaște, că dacă va întârzia numai cu o zi, își pierde dreptul de-a mai putea alege. Să spunem bravului nostru popor, că orice amăgire și împerechere sau probe de anticriști împerechetori, care vor vrea a se vârî, ca să înșele voturi spre a împărți și înzădărnici alegerea deputatului propus și hotărât de cei mai mulți din inteligență, o va

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ *Ibidem.*

¹⁹ *Ibidem*, nr. 34 din 4 mai 1863.

²⁰ *Ibidem*, nr. 35 din 8 mai 1863.

²¹ *Ibidem*, nr. 36 din 11 mai 1863.

²² *Ibidem.*

simți-o iar cu amărăciunea aceea, de care, ca să scape odată, și-a vărsat odată sângele. Blestemul și binecuvântarea fiilor și nepoșilor noștri ne stau înaintele!! Alegeți-vă una din două!!!”²³.

O recomandare pentru preoții comunitari cu privire la modul în care pot contribui la bunul mers al alegerilor din punctul de vedere al românilor este dat publicității în 15 mai 1863: „Una rogare fierbinte! Fraților preaonorați domni Protopopi și preoți!!! Dumneavoastră singuri ne mai puteți ajuta la alegerile dietale! Să meargă deci iute și degrabă fiecare paroh la locul comisiei pentru reclamări și să-și scoată pe cunoscuții săi poporeni din lista ce se află acolo, apoi să publice și să cerce, că ei pot ști mai bine, care dintre poporeni săi ce plătesc 8 florini dare (afară de aruncătură, Aufschlag, pótlék) au rămas afară și să-i trimită la ziua spusă la comitetul de îndreptări și reclamări, ca să pretindă cu cartea de dare în mână, ca să-l înscrie și pe el în lista alegătorilor fără cât de puțină întârziere, cu amânând numai 2-3 zile nu-și va mai putea câștiga dreptul și noi putem să simțim adânc și cu amărăciune o nepăsare din indiferență sau din amețeață, iar alții se vor folosi de uimirea multora. Acum sau niciodată să ne luptăm a ne folosi dreptul de alege și apoi să ne publicăm bărbații candidați pentru deputați ca să-i cunoască alegătorii. O luptă aceasta constituțională!! Să vedem cu ce demnitate o vom purta. Lucrul merge cu mare înțepire, deci să ne înarmăm cu toată încordarea, ca să nu rămânem din vina noastră nereprezențați la alegeri și în dietă”²⁴. În același număr apărea o admonestare la adresa abonaților restanțieri, care se afla tot sub semnul alegerilor care urmau: „Urgență ne mai amânabilă! Domnii restanți cu trimiterea prenumerațiunii sunt rogați să nu mai amâne a se răfui, că arde mucul la degete și Dieta?!! Totodată restanții cu inseratele să nu aștepte a fi publicați”²⁵.

O serie de articole-corespondențe în care este descrisă atmosfera electorală de dinaintea alegerilor insistă pe micimea censului, care permite astfel unui număr fără precedent de mare de români să voteze: „Fraților! până în minutul de față am fost lipsiți de dreptul acesta important de concețean, n-am avut nici măcar intrare în locul alegerilor de deputați la dietă. Alții, Domnii au ales singuri până acum și singuri ei au făurit și legile în dietă asupra noastră; dacă eram fericiți să ne fi putut trimite și noi oamenii noștri acolo, cu bună seamă, că n-am fi purtatu jugul sclaviei atâtea sute de ani: acum însă, din iubirea de dreptate a înaltului Împărat și în urma credinței noastre către casa Domnitoare am dobândit și noi, cei ce dăm câte 8 florini dare (afară de aruncătură și accisuri) importantul acest drept”²⁶.

Articolul continua în aceeași notă, apărând sublinieri în text prin bolduirea unor fraze întregi: „**Adă-ți aminte române! că dacă nu-i juca nu-i mânca, dacă nu-i sări nu-i sorbi. Cel mai mare păcat în contra fericirii neamului nostru îl va face acela, care din lene, or nepăsare nu va alergera la ziua și locul alegerii, ca la cea mai sfântă sărbătoare românească, ca la bâlci, la târgul vieții publice naționale, ca la Paștile Domnului, paștile politice, care ne aduc învierea și viața politică, pentru care veniți, ca unii cu alții să ne îmbrățișăm, ca cu toți dându-ne votul la câte un singur bărbat credincios binelui patriei, și națiunii noastre Dinastiei și statului să reușim a ne trimite acum și noi oamenii noștri la dietă, care să se sfătuiască cu alții și să mijlocească, ca legile, ce se vor articula acolo, sa nu ne fie mai mult apăsătoare ci deopotrivă favorabile și obligatorii**”²⁷.

Un alt imperativ major era disciplina, recunoscută ca fiind mai degrabă absentă decât o caracteristică a poporului român, tocmai de aceea făcându-se apel în mod deosebit pe această chestiune: „Disciplina mare ne face de lipsă; publicitate înțepită a candidaților asupra cărora s-a înțeles odată inteligența cercurilor, adică preoții toți laolaltă cu inteligența mireană și preoțimea, ca

²³ Ibidem.

²⁴ GT, nr. 37 din 15 mai 1863.

²⁵ Ibidem.

²⁶ GT, nr. 40 din 25 mai 1863.

²⁷ Ibidem.

să nu se aleagă câte unul în 2-3 locuri, nici să se împartă voturile, ci toate să se dea numai la câte unul, ceea ce nu se poate neștiindu-se candidații; deci mișcați! Să ne publicăm candidații, ca să nu cădem în cursă. (...) Nu vă supăra nimica, că în comisiile centrale pentru alegeri se află pretutindeni atât de puțini români, pentru că nu comisia alege, ci noi; noi să veghem numai, ca când ne vom da votul, să ni-l scrie la deputatul nostru, iar nu la altul și să nu rămână nici un suflet fără a-și folosi bine acest drept”.

Mesajele puteau fi chiar personalizate, pentru diverse regiuni istorice ale Transilvaniei: „Pentru Câmpie. Să nu vă lăsați a vă amăgi de nimeni. Deputat nu poate fi, nu e primit nimeni, care nu locuiește în Transilvania și n-a trecut de 30 de ani având și censul de 8 fl., fără care nu se poate primi. Deci de v-ar promite munți de aur orice străin, să nu vă amăgiți, că spre răul vostru se întinde, orice undiță se pornește spre a vă vâna voturile. Judii cei ce se lasă a fi vânduți și fac trafice să-i înscriem în catalogul vânzătorilor nației și patriei. Una anima să lucre întru toți și Dumnezeu va fi cu cei mai înțelepți și cu cei ce-și cunosc bărbații săi, care se jertfesc, iar nu voiesc a călări pe români”²⁸.

Necesitatea informării publicului român cu privire la noutatea actului electiv este expusă fățiș în preambulul descrierii modului de organizare al comisiilor electorale: „Dacă a fost vreodată simțită imperativa necesitate de a fi informat publicul prin organele publicității despre toate obiectele atingătoare de viața și prosperarea sa, apoi acum e cea mai mare urgență în obiectul acesta, pentru că ne aflăm în ajunul dietei țării, în care bărbații de încredere ai națiunilor vor așeza prin împreună înțelegere și consfătuire, nu numai bazele, ci și legile speciale pentru definitivă reconstituire politică și judecătorească a țării, care poate să rămână cu valoare pentru veacuri înainte; și tocmai de aceea cei chemați la croirea sorții viitorului au lipsă și de informare timpurie despre ceea ce are a se preciza și vărsa în forma legii viitoare”²⁹.

Importanța dreptului de a alege este reluată obsedant și de corespondenții „Gazetei”, insistându-se pe nevoia de corectare a deficienței poporului român în ceea ce privește drepturile sale politice: „Să ne disciplinăm! Vreau să zic, să învățăm cu toții de la vlădică până la opincă pe popor, ce drept mare și sfânt a căpătat prin dreptul de alegere, să-l îndemnăm a reclama și a merge în ziua de alegerea deputaților la locul alegerii întocmai cum merge la sfânta biserică în ziua de Paști, lăsând copiii și muierea, casa, masa și averea, pentru că această zi e mai mare sărbătoare patriotică în ochii mei de cât oricare alta. De 1590 de ani am serbat și ținut Paști destule, și nu am putut ieși cu toată sărbătoreasca sfințenie a lor din robie. Să cercăm cel puțin odată după atâția ani ce vom folosi cu ziua alegerilor bine folosită”. Metoda recomandată de autorul articolului este renunțarea la orgoliile profesionale în favoarea interesului mai mare național: „După această învățătură fără rezerve să ne cunoaștem cei învățați lungul nasului, să ne înfrânăm pe de o parte ambiția, pe de alta pofta de câștig ... și așa să nu ne îmbulzim concurând într-un cerc 3, 4 inși și agitănd fiecare în partea sa, și să cedăm juriștii locul politicianilor nejurisți, nejurisții locul juriștilor, cei mai tineri locul celor bătrâni, preoțimea locul civililor³⁰ și în urmă economii locul învățătorilor, și aceasta despre o parte, ca să reușim pe cât se poate mai mulți deputați, pe de alta, ca să ne putem măsura față cu bărbații celorlalte națiuni, știind prea bine cu toții, că toată dieta va sta sau vor împărți deputații ei în comisii, care vor avea a face în parte fiecare proiecte de legi, remonstrațiuni, protestațiuni și alte lucruri foarte grele, și adânc tăietoare în ceea ce zicem drept privat public, constituție, patrie și naționalitate, lucrări care nouă copilașilor ne vor scoate sudori de sânge și peri albi”³¹. Autorul,

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, nr. 41 din 29 mai 1863.

³⁰ „și civilii preoțimii, dacă e mai harnică și mai înarmată decât ei pentru lupta parlamentară” (n. aut. în original).

³¹ GT, nr. 42 din 1 iunie 1863.

„Un belgrădean” (în trecut orașul Alba Iulia era cunoscut sub denumirea de Belgrad), încheia prin reluarea listei de candidați din comitatul Albei de Jos.

Lista finală a candidaților pe colegii este republicată aproape în fiecare număr.³² Accesul la vot pe baza censului devine prilej de ironie pentru redactorul român, care previne alegătorii români să fie atenți la tentativele de fraude electorale ale nobilimii scăpătate doritoare să participe la vot, deși nu are dreptul legal pentru așa ceva: „*Ni se scrie că nobilii doar vor merge toți la alegere și dacă nu au cens de 8 fl., și aceasta cu bună seamă în puterea legii electorale din 1848; însă, după legea electorală de acum, aceasta nu se poate și dacă totuși vor încerca, atunci românii ce vor face, dacă nu-și vor concentra toate voturile în unul, protestând și în contra călcării regulamentului*”³³.

Prin publicarea membrilor comisiilor electorale comitatense, se subliniază dominarea acestora de către nobili maghiari („*se aleseră mai tot unguri*”), motiv pentru adresarea către acestea a unei solicitări oficiale: „*Provocăm totodată pe toți respectivii, ca să ne trimită numărul alegătorilor de prin toate cercurile spre publicare, ca să știm de altă dată, încâtu se află națiunea română din Transilvania, pe lângă censul de 8 fl. capace, a-și exercita dreptul politic de cetățean, că voim a face un tabel statistic despre aceasta în Foaia pentru viitorime. Așa vă rugăm!*”³⁴. Teama de fraudare a alegerilor revine și ea periodic, motiv de prevenire a conaționalilor asupra mijloacelor de monitorizare și protest aflate la îndemână: „*Rău. Mai adăugăm înștiințări mai multe prin deosebite părți, cum că prin satele de altă limbă se conscrieră listele alegătorilor cu multă grijă, pe când prin unele sate românești se află uitați chiar și preoții. Dacă se pot descoperi asemenea falsificări undeva, să se facă îndată reclamațiuni, iar dacă și după aceste se vor mai găsi înscrieri false, sau dacă la alegerea de deputați se vor vedea, că se primește și votul celora, care n-au censul de 8 fl. sau nu se află după punctul 29 (din lege – n.n.) cu dreptul acesta: atunci se poate păși în înaltele locuri chiar și pentru anularea unei astfel de alegeri falsificate. Aceasta e o sfântă datorie a o face, și nu e dușmănie; a greși poate oricine, dar a falsifica nu e nimănui iertat. La întrebări? răspundem că toate comunele și bisericеști și politice, care plătesc dare dreaptă 8 fl. pe averea lor, și dreptul de a-și trimite reprezentant alegător. Băgați însă de seamă, că nici preotul nici dascălul sau notarul, nici curatorii, care au și altfel dreptul de alegere cu 8 fl., să nu se însărcineze cu reprezentarea comunei, ci să se dea plenipotență altcuiva, ce n-are dreptul de alegător, ca și aici să se câștige un vot*”³⁵. Nuanțele de interpretare a legii electorale care aduc voturi în plus sunt explicate detaliat: „*Dacă cineva are în mai multe hotare moșii, și după toate acelea plătește 8 fl. cens, să citească punctul 30 din regulament, că el are drept de alegere în oricare din acele cercuri unde are vreo bucată de moșie, și să reclameze în cercul unde vrea să fie alegător, dacă în totul are cens de 8 fl.*”³⁶.

În același număr apărea, în închiderea ediției, o veste alarmantă, denotând precipitarea evenimentelor, dar și necesitatea mobilizării tuturor românilor cu drept de vot: „*MAI NOU. Simțim că alegerile de deputați vor începe, poate pe la 26 iunie nou, adică în săptămâna viitoare. Așa fraților!! să fim un suflet!! Lăsați toate! Aideți la văscrisul învierii politice! Anatema iudelor! Binecuvântare celor, ce vor dovedi că sunt români adevărați, alungându-și bărbații doririi lor, și ai durerilor vindecători! Dumnezeu cu noi cu toți!*”³⁷.

Fixarea zilei alegerilor pentru 26 iunie 1863 este confirmată în deschiderea numărului următor al „Gazetei Transilvaniei”: „*PUBLICAȚIUNE. Pentru alegerea celor doi deputați, care din partea acestei libere reg. cetăți sunt a se trimite la dieta din Sibiu, convocată pe 1 Iulie a.c., în reg. guvernul cu emisul din 15 Iunie a.c. Nr. 31392-1863 a aflat cu cale a defige ziua de 26 Iunie 1863. (...) Se mai*

³² GT, nr. 43 din 5 iunie 1863.

³³ *Ibidem.*

³⁴ GT, nr. 44 din 8 iunie 1863.

³⁵ *Ibidem.*

³⁶ *Ibidem.*

³⁷ *Ibidem.*

observează, cum că acest drept se poate executa numai în persoană, și trimiterea de reprezentanți în loc, nu este iertată sub nici o împrejurare”³⁸.

În preziua alegerilor apare un ultim apel disperat, datorat unei modificări de ultimă oră în regulamentul electoral, de care s-a aflat cu întârziere, motiv pentru o tardivă încercare de mobilizare a electoratului român: „*Necaz de moarte. Citim tocmai acum publicarea r. guberniu, prin care se face de știre, ca nici decum nu e iertat ca comunele să trimită la alegere numai câte doi ca reprezentanți, ci după ordinea de alegere, fiecare alegător numai în persoană se poate folosi de acest drept, și această ordinațiune e datată din 15 iunie a.c.! Nu știm, unde, când se va începe și fini actul acesta, dar în săsime a început. Doamne! fă să dispară orice indiferentism, orice patimă îndărătnică dintre români!!! (...) Se crede că dieta nu se va amâna decât până în 15 cât cere durarea alegerilor. Zlătneților! Uniți-vă într-un bărbat cu toții, în cel mai probat de toți!*”

Ulterior, sunt publicate rezultatele alegerilor (vezi supra), care au permis românilor ardeleni, pentru prima oară în istoria lor, să participe la actul de guvernare și legiferare al patriei lor. Sunt date publicității și corespondențe locale cu atmosfera sărbătorească din ziua alegerilor, comunități întregi mergând la vot în costume de sărbătoare, în frunte cu preotul satului și intonând „Deșteaptă-te, române”. Au fost și incidente, tentative de fraudare a votului (un caz special reprezentându-l candidatura lui Axente Sever pentru comitatul Albei de Jos), în general menținându-se totuși legalismul. Finalul experimentului democratic austriac a fost unul nefavorabil românilor, nevoiți să asiste la încorporarea Transilvaniei în Ungaria dualistă, pierzându-și cu această ocazie și procentul majoritar în provincie, devenind o minoritate oarecare a Imperiului, cu drept de vot cenșitar, dar cu un cens mai ridicat decât în Ungaria, motiv de noi și noi dispute politice și abuzuri nedemocratice.

³⁸ GT, nr. 45 din 12 iunie 1863. Practic, alegerile urmau să aibă loc a doua zi, dată fiind diferența de datare între stilul vechi și stilul nou de 13 zile.